

Anna Frąckowiak
Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica
w Płocku

FORMY KSZTAŁCENIA USTAWICZNEGO W ŚRODOWISKU AKADEMICKIM

Wstęp

Koncepcja kształcenia ustawicznego zyskuje od pewnego czasu coraz większą popularność, jednakże częściej spotykamy się z określeniem „uczenie się przez całe życie”. Co raz częstsze używanie tego pojęcia w różnych sytuacjach i kontekstach jest z jednej strony zjawiskiem pozytywnym, ponieważ podnosi jego wagę i przyczynia się do jego wrastania w społeczną świadomość. Z drugiej jednak strony ta nasilona częstotliwość posługiwania się tym terminem wywołuje pewne problemy, kontrowersje, wreszcie doprowadza do stanu, w którym staje się ono już tylko sloganem.

Do wzrostu popularności pojęcia kształcenia ustawicznego przyczyniły się przede wszystkim inicjatywy europejskie. Bardzo modne stało się wykorzystywanie tego terminu przy realizacji najróżniejszych projektów dofinansowywanych przez Unię Europejską, zwłaszcza dotyczących podnoszenia kwalifikacji zawodowych osób dorosłych. Również w szkolnictwie wyższym, przy okazji kolejnych etapów wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji, o kształceniu ustawicznym zrobiło się głośno. Podobnie w dokumentach analizujących stan polskiego szkolnictwa wyższego, diagnozach i raportach oraz strategiach rozwoju poszczególnych uczelni można odnaleźć przejawiające się w różnych formach pojęcie „kształcenie ustawiczne”.

Kształcenie ustawiczne zostało podjęte jako jeden z wątków polityki państwa. W ubiegłym roku pojawił się dokument „Perspektywa uczenia się przez całe życie” opracowany przez Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji¹. Zespół ten, złożony z przedstawicieli Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Ministerstwa Gospodarki oraz Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, powołany przez premiera Donalda Tuska zarządzeniem z dnia 17 lutego 2010 roku, przedstawił projekt przyjęty 4 lutego 2011 roku. W dokumencie tym, choć ujęto uczenie się przez całe życie jako edukację odbywaną przez dzieci, młodzieży, dorosłych i seniorów, skoncentrowano się jedynie na kształceniu formalnym. W treści „Perspektywy...” pojawia się takie założenie, iż polityka w zakresie uczenia się przez całe życie ma dostosować edukację do zapotrzebowania życia gospodarczego i społecznego. Dodatkowo pomieszczone zostały pojęcia uczenia się przez całe życie i uczenia się dorosłych.

¹ *Perspektywa uczenia się przez całe życie*, Międzyresortowy Zespół ds. uczenia się przez całe życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji, Warszawa, 4 lutego 2011.

Najczęściej w dokumentach ogólnopolskich, np. raportach, diagnozach, strategiach, wykorzystywana jest definicja kształcenia ustawicznego podawana w ustawie o systemie oświaty, w której to pojęcie definiowane jest następująco: „kształcenie w szkołach dla dorosłych, a także uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych przez osoby, które spełniły obowiązek szkolny”². Należy zaznaczyć, że mimo ułomności tej definicji ministerstwo jest konsekwentne w jej stosowaniu, o czym świadczy nowo wydane rozporządzenie w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych: „Kształcenie ustawiczne prowadzi się w następujących formach pozaszkolnych: kwalifikacyjny kurs zawodowy; kurs umiejętności zawodowych; kurs kompetencji ogólnych; turnus dokształcania teoretycznego młodocianych pracowników; kurs inny niż wymienione w pkt. 1-3, umożliwiającą uzyskiwanie i uzupełnianie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych”³.

Nic zatem dziwnego, że sankcjonowane przez ministerstwo dość wąskie definiowanie kształcenia ustawicznego przyjmowane jest za powszechne. Nie pozwala to jednak dostrzec w pełni przejawów jego praktyki w różnych formach edukacyjnych, w tym i w szkolnictwie wyższym.

Spory o terminologię i przesunięcia paradygmatyczne

Najczęściej zróżnicowanie terminologiczne dotyczące kształcenia ustawicznego tłumaczone jest określonymi podstawami teoretycznymi, jak również zmianami w myśleniu o edukacji w perspektywie całościowej. Mieczysław Malewski wskazał na fundamenty, na których opiera się zarówno koncepcja kształcenia ustawicznego, jak i całościowego uczenia się. Źródłem koncepcji kształcenia ustawicznego, od wczesnych lat 60. XX wieku, jest teoria kapitału ludzkiego⁴, z kolei koncepcja całościowego uczenia się, która pojawiła się w latach 80. XX wieku, opiera się na teorii kapitału społecznego⁵. Zmiany i zróżnicowanie terminologii związane są nie tylko z teoriami, ale też z zmianą paradygmatyczną, wynikającą z przejścia od społeczeństwa modernistycznego do społeczeństwa późnej nowoczesności. Koncepcja kształcenia ustawicznego, według Malewskiego, jest związana z rozwojem zasobów ludzkich, a także bardziej technicystyczną koncepcją edukacji, gdzie dominuje obiektywny typ wiedzy, orientacja na przystosowanie, biografie ludzkie są stabilne, gdzie nie ma autonomii edukacji dorosłych i tożsamość określana jest jako „ja przedmiotowe”. Z kolei przesunięcie paradygmatyczne prowadzące do uczenia się całościowego, opartego na teorii kapitału społecznego i założeniu o uczącą się organizację, związane jest z emancypacyjną funkcją edukacji, gdzie wiedza jest intersubiektywna, biografia układa się w sekwencje, dominuje orientacja na subiektywność i tożsamość w postaci „ja podmiotowego”, zaś edukacja dorosłych jest autonomiczna⁶. Autor ten pisze również o drugim przesunięciu paradygmatycznym, związanym z czasem ponowoczesności, gdzie edukacja jest „roztopiona” w życiu, w codzienności, gdzie wiedza jest subiektywna, biografia fragmentaryczna, tożsamość zmienna i dominuje orientacja na wolność⁷.

² Art. 3, pkt 17 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 stycznia 2012 r. w sprawie kształcenia ustawicznego w formach pozaszkolnych, § 3.

⁴ M. Malewski, *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2010, s. 49.

⁵ Ibidem, s. 56.

⁶ M. Malewski, *Edukacja dorosłych w pojęciowym zgiełku. Próba rekonstrukcji zmieniającej się racjonalności andragogiki*, [w:] *Edukacja dorosłych w erze globalizmu*, red. E.A. Wesołowska, Biblioteka Edukacji Dorosłych, t. 25, Novum, Płock 2002, s. 208–209.

⁷ Ibidem.

Przesunięcia paradygmatyczne wywołują w konsekwencji zwiększenie terminów dotyczących kształcenia ustawicznego, odsłaniających kolejne jego wcielenia, akcentujących mocniej poszczególne aspekty tej koncepcji. Czy powoduje to jednak zmianę samej idei?

Formy kształcenia ustawicznego w szkolnictwie wyższym

Działania podejmowane w uczelniach, które mieszczą się w obszarze kształcenia ustawicznego, rozumianego nie jako dalsza edukacja osób dorosłych, ale jako podejmowanie edukacji w różnych postaciach przez różne grupy wiekowe, można zakwalifikować do dwóch grup. W jednej mieszczą się inicjatywy pozwalające na edukację bardziej formalną, dzięki której możliwe jest zdobycie nowych kwalifikacji, dyplomów czy certyfikatów. Natomiast do drugiej grupy należą inicjatywy, dzięki którym możliwe jest rozwijanie własnej osobowości, zainteresowań, a także zdobycie nowych doświadczeń, niekoniecznie przypieczętowane dokumentem.

Do pierwszej grupy należą zatem: studia dla młodzieży i dorosłych, studia podyplomowe, edukacja na odległość, uniwersytety dziecięce, młodzieżowe, trzeciego wieku, otwarte, licea i gimnazja akademickie. Do drugiej grupy z kolei należą: biura karier, festiwale nauki, techniki i sztuki, towarzystwa naukowe, kultura studencka, duszpasterstwo akademickie, sport akademicki, przedsiębiorczość akademicka, doskonalenie pracowników naukowych.

Kształcenie ustawiczne w pionie (*lifelong education*)

Studia licencjackie i magisterskie bardzo często nie są w ogóle uznawane za formę kształcenia ustawicznego, choć odnosząc się do przytoczonej wcześniej definicji z ustawy o systemie oświaty, wykraczają poza obowiązkową edukację. Częściej można spotkać się z kwalifikowaniem do kształcenia ustawicznego studiów dla osób dorosłych, ale przecież i te podejmowane przez młodzież bezpośrednio po maturze również stanowią jeden z jego elementów. Największą popularnością wśród studiujących, niezależnie od tego, czy jest to uczelnia publiczna, czy niepubliczna, cieszą się kierunki: ekonomia i administracja (23,2% w roku akademickim 2009/2010), społeczne (12,8%) oraz pedagogiczne (12,3%). W roku akademickim 2009/2010 odnotowano również 35,7 tys. studentów na III stopniu studiów, w zakresie których również obserwuje się powolną tendencję wzrostową⁸.

Według danych GUS dotyczących dorosłych w wieku 25–64 lata podejmujących edukację formalną „prawie połowa respondentów z wykształceniem średnim zawodowym, bądź ogólnokształcącym kontynuowała naukę na studiach (licencjackich, inżynierskich lub magisterskich)”⁹. Najczęściej osoby dorosłe posiadające już jakiś stopień wykształcenia wyższego, kontynuują naukę na poziomie wyższym lub uzupełniają, poszerzają swoją wiedzę również korzystając z oferty uczelni¹⁰.

Poza zwykłym tokiem studiów przejawem kształcenia ustawicznego może być także udział w kołach naukowych. Stanowią one okazję do udziału w działaniach, które sprzyjają własnemu rozwojowi i samokształceniu wspomaganemu przez uczelnię. Koła naukowe wymagają od studentów większej samodzielności, krytycznego myślenia, większego zaangażowania i intensywnej pracy nad analizowanymi zagadnieniami. Poszerzają również wiedzę nabywaną w trakcie realizowanego programu studiów, umożliwiają przełożenie zdobywanej wiedzy na

⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Szkoły wyższe i ich finanse w 2009 r.*, Warszawa 2010, s. 33–34.

⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Kształcenie dorosłych*, Warszawa 2009, s. 35.

¹⁰ Ibidem, s. 34.

praktykę. Wysiłek ten procentuje w postaci przełożenia zdobytego doświadczenia na pracę zawodową, jak też znacznego wzbogacania posiadanej wiedzy i umiejętności.

Inną formą, która najczęściej kojarzona jest w powszechnej świadomości z kształceniem ustawicznym, jeśli mówi się o uczelniach, są studia podyplomowe. Studia te stanowią niejako naturalną kontynuację nauki na poziomie wyższym, dla osób, które nie chcą się szybko rozstawać z uczelnią. W wielu wypadkach studia podyplomowe stają się koniecznością, kiedy pracownik kierowany jest do ich odbycia przez pracodawcę lub też odbycie takich studiów wynika ze zmian prawnych w wymaganiach kwalifikacyjnych co do konkretnego zawodu. Najczęstszymi jednak motywami podejmowania studiów podyplomowych są: chęć zdobycia szerszych kwalifikacji we własnym zawodzie, chęć zmiany owych kwalifikacji, trudności ze znalezieniem pracy w posiadanej specjalizacji. Według danych GUS w Polsce stale wzrasta zainteresowanie studiami podyplomowymi. W roku akademickim 2009/2010 kształciło się w ten sposób 194,2 tys. osób, co stanowi znaczny przyrost w stosunku do roku 1990/1991, gdy było to mniej niż 50 tys. osób¹¹. Na studiach podyplomowych utrzymuje się zainteresowanie podobnymi kierunkami jak w przypadku studiów I i II stopnia. Najczęściej studium wybierają tematykę kształcenia w obszarze ekonomii i administracji, pedagogiki oraz nauk medycznych¹². Studia podyplomowe są bardzo wyrazistym przejawem kształcenia ustawicznego, nie tylko z powodu umożliwiania dalszego kształcenia po uzyskaniu dyplomu, uzupełniania i poszerzania posiadanych kwalifikacji zawodowych. Stanowią również postać edukacji powrotnej czy nawet czegoś, co w koncepcjach angielskich nazwano *sandwich education*, czyli edukacją przemienną, gdzie przeplatają się ze sobą okresy edukacji i pracy zawodowej.

Formą kształcenia ustawicznego w szkolnictwie wyższym jest także oferowanie studiów na odległość. Już od dawna eksperymentowano z najróżniejszymi postaciami kształcenia zdalnego, jako tego, które pomaga w przezwyciężeniu wielu barier utrudniających lub nawet uniemożliwiających dorosłym udział w edukacji. Do teorii i praktyki kształcenia zdalnego w Polsce wiele wniosła gen. bryg. prof. Elżbieta M. Zawacka¹³. Technologia informacyjna nadała edukacji na odległość nowe oblicze i przyniosła nowe narzędzia. Rozwój edukacji na odległość z wykorzystaniem technologii informacyjnej w polskich uczelniach wyraźnie przyspieszył po 2000 roku, kiedy to szkoły wyższe rozpoczęły organizowanie w swoich strukturach jednostek odpowiedzialnych za edukację zdalną. Powstały wówczas: Centrum e-learningu na AGH w Krakowie, Ośrodek Edukacji Niestacjonarnej – Centrum Kształcenia Ustawicznego Politechniki Świętokrzyskiej, Centrum Rozwoju Edukacji Niestacjonarnej przy SGH w Warszawie, Ośrodek Kształcenia na Odległość – OKNO przy Politechnice Warszawskiej, Centrum E-learningu Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej¹⁴. Edukacja na odległość stanowi sposób na uelastycznienie kształcenia na poziomie wyższym, a także otwarcie uczelni na nowe grupy uczących się i dotarcie z edukacją do tych, którzy nie mogą sobie pozwolić na regularny kontakt z uczelnią. Jednakże rzeczywista skuteczność studiów realizowanych w trybie zdalnym zależy od tego, jak edukacja ta jest organizowana, a przede wszystkim jak duże wsparcie ze strony uczelni otrzymują studium.

¹¹ Główny Urząd Statystyczny, *Szkoły wyższe i ich finanse w 2009 r.*, Warszawa 2010, s. 33.

¹² Ibidem, s. 30.

¹³ E.M. Zawacka, *Kształcenie na odległość a edukacja permanentna*, „Przegląd Pedagogiczny” 1973, nr 4, [w:] Elżbieta Zawacka, *Pisma pedagogiczne*, red. A. Frąckowiak, J. Pólturzycki, H. Solarczyk-Szwec, Wydawnictwo ITeE-PIB, Radom 2009; E.M. Zawacka, *Miejsce kształcenia na odległość w edukacji permanentnej*, [w:] *Szkoła i edukacja permanentna*, red. M. Maciaszek, J. Wolczyk, R. Wroczyński, PWN, Warszawa 1975, [w:] Elżbieta Zawacka, *Pisma pedagogiczne*, op. cit.

¹⁴ K. Mikołajczyk, R. Neczaj-Świdorska, *E-learning jako efektywny sposób kształcenia na odległość* [w:] *Edukacja ustawiczna – idee i doświadczenia*, red. A. Frąckowiak, Z.P. Kruszewski, J. Pólturzycki, E.A. Wesołowska, wydanie II rozszerzone, Novum, Płock 2010, s. 526.

Często z edukacją na odległość wiąże się również działanie uniwersytetów otwartych. W ten właśnie sposób rozpoczął funkcjonowanie jeden z najbardziej znanych tego typu uniwersytetów, jakim jest Open University w Wielkiej Brytanii. Wzorując się na sukcesie tej instytucji, inne kraje rozpoczęły organizowanie własnych placówek otwartych, kształcących głównie dorosłych na poziomie wyższym. Mają one charakter bardzo formalny, umożliwiającą dorosłym udział w zajęciach o charakterze uniwersyteckim, jednocześnie w sposób bardziej elastyczny i przyjazny niż tradycyjne zajęcia akademickie. Dorośli uzyskują również dyplomy, które są honorowane tak samo jak te wydawane przez inne uczelnie. Do największych i najbardziej znanych obecnie uniwersytetów otwartych należą te działające w Chinach, Indiach, Afryce Południowej, Kanadzie, Stanach Zjednoczonych czy Hiszpanii. W Polsce uniwersytety otwarte funkcjonują jednakże na innych zasadach. Co prawda wykorzystują również technologię informacyjną do przekazu wiedzy, jednak oferują zajęcia dodatkowe, rozwijające zainteresowania, pasje, zaspokajające ciekawość poznawczą, służą również upowszechnianiu wiedzy naukowej, pomagają w doskonaleniu zawodowym. Wiele z nich wydaje świadectwa zgodnie ze wzorem zaaprobowanym przez MEN, dotyczące edukacji w formach pozaszkolnych, jak czyni to chociażby UO przy Uniwersytecie Warszawskim. Nie ma zatem możliwości uzyskania w polskich uniwersytetach otwartych pełnego, formalnego wykształcenia wyższego.

Kolejną formą edukacji ustawicznej są znane i bardzo dobrze rozwijające się w Polsce uniwersytety trzeciego wieku. W większości funkcjonują one pod patronatem szkół wyższych albo działają w ich strukturach, część z nich stanowią osobne stowarzyszenia. Obecnie uniwersytety trzeciego wieku nie funkcjonują wyłącznie w dużych miastach przy uniwersytetach, ale ze względu na rosnącą popularność tej formy edukacji – również przy mniejszych ośrodkach akademickich, a nawet przy ich filiach. Popularność UTW jest tak duża, że wiele placówek wstrzymuje nabór kolejnych grup seniorów ze względu na brak warunków lokalowych, mimo tego, że uczelnie udostępniają im na zajęcia duże aule. Uniwersytety trzeciego wieku są placówkami spełniającymi kryteria, które wyszczególnia się w koncepcji kształcenia ustawicznego. Nie stawiają barier w dostępie do edukacji ze względu na wiek, płeć, pochodzenie, finanse, przez co umożliwiają seniorom spełnienie ich marzeń o edukacji akademickiej, których wcześniej nie udało się im zrealizować, jak również umożliwiają aktywizację osób starszych i przyczyniają się do profilaktyki gerontologicznej¹⁵.

Po tym, jak okazało się, że seniorzy bardzo chętnie biorą udział w zajęciach o charakterze uniwersyteckim, postanowiono spróbować zaoferować tę edukację innym grupom wiekowym. W ten sposób doszło do powstania uniwersytetów dziecięcych i młodzieżowych, które od kilku lat z powodzeniem wrastają również w krajobraz polskich uczelni. Pierwszy uniwersytet dziecięcy uruchomiono w 2002 roku w Tybindze¹⁶, natomiast w Polsce pojawiły się w roku 2007 w Krakowie, Poznaniu, Łodzi i Warszawie¹⁷. Pierwszą uczelnią techniczną, która uruchomiła taki uniwersytet, była Politechnika Łódzka. Uniwersytety dziecięce uruchamiane są w Polsce przede wszystkim przez uniwersytety, politechniki, ale też i niektóre uczelnie niepubliczne. Ich głównym celem jest zapraszanie dzieci między 7 a 12 rokiem życia w mury uczelni i przedstawianie im wykładów dostosowanych do ich możliwości percepcyjnych. Wykłady prowadzone są przez pracowników naukowych uczelni, różnych wydziałów, na różnego rodzaju tematy, zależnie od specjalizacji danego pracownika. Dzieci mają możliwość obserwowania ciekawych eksperymentów, jak również tłumaczy się im powstawanie

¹⁵ A. Frąckowiak, *Toruński Uniwersytet Trzeciego Wieku placówką wspomagającą autoedukację ludzi starszych*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne”, t. 17, 2001.

¹⁶ http://www.uniwersytetdladzieci.edu.pl/o_uniwersytetach/index.html [23.22.2011].

¹⁷ Ibidem.

różnych zjawisk przyrodniczych. Uniwersytety dziecięce rozwijają zatem zainteresowania dzieci, zaspokajają ich ciekawość świata w niecodziennej atmosferze, dając wstęp do bazy lokalowej uczelni, co jest dodatkowym bodźcem motywującym. W pewnym sensie uczelnie wychowują w ten sposób swoich przyszłych potencjalnych studentów. Cele uniwersytetów młodzieżowych są zbliżone do uniwersytetów dziecięcych, z tą różnicą, że zajęcia na nich są już bardziej zaawansowane, ponieważ ich oferta skierowana jest do młodzieży między 13 a 16 rokiem życia. Jednym z celów dodatkowych jest również wspomaganie młodzieży w wyborze dalszej drogi edukacyjnej oraz przyszłej drogi zawodowej, poprzez m.in. odkrywanie zainteresowań, fascynacji, predyspozycji. Uniwersytety młodzieżowe są bardziej profilowane, np. łączą treści w grupy z nauk ścisłych, inżynierskich, społecznych, humanistycznych, technicznych itp., a młodzież zapisuje się na zajęcia profilowane według swoich upodobań (choć nie broni się dostępu do innych profili). Niekiedy zajęcia dla młodzieży w wieku gimnazjalnym oferowane są jako druga sekcja uniwersytetu dziecięcego.

Ostatnią formą, jaką można zaliczyć do grupy kształcenia ustawicznego w pionie, są gimnazja i licea akademickie. Wiążą one naukę w szkole na poziomie średnim z elementami pomocy ze strony szkół wyższych. Uczelnie są założycielami i organami prowadzącymi tego typu szkoły, pobierają również opłaty w postaci czesnego. Część zajęć odbywa się w pomieszczeniach uczelnianych, zwykle dla potrzeb eksperymentów fizycznych, chemicznych, zajęcia częściowo prowadzone są przez pracowników naukowych. Często szkoły te realizują programy autorskie czy prowadzą klasy z rozszerzonymi programami kształcenia, np. w zakresie matematyki czy języka polskiego, języków obcych. Szkoły akademickie edukują głównie uczniów wybitnie zdolnych, przygotowują młodzież do studiowania na określonej grupie kierunków, rozwijają zainteresowania naukowe. Szkoły te kładą również nacisk na twórczy rozwój uczniów oraz tworzenie warunków właściwych do rozwoju ich kreatywności.

Kształcenie ustawiczne w poziomie (*lifewide education*)

Jedną z bardziej charakterystycznych form kształcenia ustawicznego w drugiej grupie są biura karier, które głównie pomagają studentom i absolwentom w przejściu z uczelni na rynek pracy. Prowadzą poradnictwo zawodowe, ale również oferują szkolenia i warsztaty. Poradnictwo zawodowe prowadzone przez biura karier ma szczególne znaczenie w sytuacji, gdy na uczelniach nie są dostępne usługi poradnicze, również innego rodzaju, np. dotyczące edukacji. Od studentów wymaga się w tym zakresie raczej samodzielności. Biura karier służą pomocą w znajdowaniu praktyk, staży i innych sposobów zdobywania doświadczenia zawodowego, jak też w przygotowaniu dokumentów potrzebnych do zdobycia pracy. Dzięki korzystaniu z oferty biur karier studenci nabywają potrzebne im na rynku pracy umiejętności.

Większość uczelni współtworzy również towarzystwa naukowe, z których wiele ma długie tradycje. Towarzystwa prowadzą swoją działalność w postaci działających w ich strukturach sekcji naukowych, zajmujących się poszczególnymi dziedzinami. Organizowane są odczyty, prezentacje, wystawy okolicznościowe, ale i konferencje, działalność wydawnicza w postaci publikacji pokonferencyjnych czy czasopism. Część towarzystw naukowych ma również własne biblioteki, jak np. Towarzystwo Naukowe Płockie, przy którym działa Biblioteka im. Zielińskich. Towarzystwa organizują również szkoły letnie, wspomagają rozwój kadry naukowej poprzez seminaria doktoranckie¹⁸. Towarzystwa popularyzują zagadnienia naukowe dla lokalnej społeczności, miłośników nauki, ale też dbają o rozwój lokalnych tradycji naukowych.

¹⁸ Z.P. Kruszewski, *Rola towarzystw naukowych w edukacji ustawicznej*, [w:] *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego. Studium monograficzne*, red. Z.P. Kruszewski, Novum Płock 2008.

Pewną bardziej nowoczesną formą popularyzacji wiedzy naukowej są festiwale nauki, techniki i sztuki. Organizowane już przez wiele uczelni festiwale trwają zwykle 4–6 dni w tygodniu, obfitując w różnorodne wydarzenia z wielu dyscyplin naukowych prowadzonych przez daną uczelnię. Podczas festiwali nauki można uczestniczyć w wykładach otwartych, prezentacjach, warsztatach, dyskusjach, pokazach ciekawych eksperymentów, wyjazdach o charakterze naukowym, wystawach. Możliwe są także wejścia do laboratoriów i skorzystanie z aparatury badawczej. Przedsięwzięcia organizowane w ramach festiwali przeznaczone są dla odbiorców w różnym wieku i o różnym poziomie wykształcenia. Ich celem jest rozbudzanie zainteresowań naukowych społeczności lokalnej, zaspokajanie ciekawości poznawczej i nieco inne podejście do wyników badań naukowych i samego charakteru nauki niż to uprawiane na co dzień. Dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym są to lekcje festiwalowe, na które nauczyciele mogą przyjść ze swoją klasą. Festiwalom towarzyszą również imprezy kulturalne, przedstawienia teatralne, koncerty, pokazy światła i dźwięku, pokazy filmowe itp.

Kolejną formą kształcenia ustawicznego są inicjatywy kulturalne na uczelniach, związane z rozwojem sfery duchowej i estetycznej człowieka. Działania te przyjmują postać aktywności kulturalnej studentów: tworzenia studenckich teatrów, grup muzycznych i udzielania się w chórze akademickim, grup plastycznych, literackich, uprawiających *performance* itp. Najczęściej grupy te mogą zaprezentować swoją twórczość podczas różnego rodzaju festiwali i przeglądów kultury studenckiej. Do kulturalnych aspektów kształcenia ustawicznego można zaliczyć również koncerty czy przedstawienia organizowane przez uczelnię dla mieszkańców, które nie ograniczają się jedynie do udostępnienia pomieszczeń uczelnianych. Często są to imprezy o charakterze charytatywnym.

Duszpasterstwo akademickie jako kolejna forma nie jest działalnością *stricte* uczelnianą. Warto jednakże zwrócić uwagę na fakt, że w całej Polsce, w ramach poszczególnych diecezji działa duszpasterstwo akademickie, zwłaszcza w miastach, gdzie funkcjonują uniwersytety, zwykle też jeden z kościołów określany jest mianem akademickiego. Potrzeby duchowe studenci i kadra akademicka mogą zaspokajać nie tylko poprzez udział w praktykach religijnych, ale też poprzez organizowanie przedsięwzięć o charakterze religijnym czy charytatywnym we współpracy z kościołem. Duszpasterstwo akademickie działa poprzez msze akademickie, rekolekcje, akademickie pielgrzymki, dni skupienia, nocne czuwania, grupy modlitwne, itp.¹⁹ Studenci, którzy bardziej niż rozwojem duchowym zainteresowani są rozwojem swojej kondycji fizycznej, mogą uczestniczyć nie tylko w obowiązkowych zajęciach z wychowania fizycznego, ale przede wszystkim włączyć się w działania proponowane przez Akademicki Związek Sportowy.

W ostatnim czasie, zwłaszcza na mocy wdrażanych Krajowych Ram Kwalifikacji, coraz większy nacisk kładzie się na intensyfikowanie kontaktów uczelni z otoczeniem gospodarczym, a także rozwój współpracy z lokalnymi firmami czy przedsiębiorczości akademickiej. Tej ostatniej służy własna aktywność studentów, doktorantów czy kadry naukowej w zakresie tworzenia i rozwijania własnej firmy czy nawiązywania ścisłej współpracy z biznesem i przemysłem związanej z działalnością prowadzoną na uczelni i przy wsparciu uczelni. Przedsiębiorczość akademicka najczęściej oznacza prowadzenie tzw. firm odpryskowych (typu *spin-off* i *spin-out*), komercjalizację prowadzonych badań czy oferowanych szkoleń. Działaniami uczelni wspierającymi inicjatywy przedsiębiorcze społeczności akademickiej są nie tylko zajęcia z tego zakresu czy szkolenia dotyczące choćby pozyskiwania funduszy na badania, ale też inkubatory akademickie, parki technologiczne, centra transferu technologii²⁰.

¹⁹ <http://www.swanna.waw.pl/?aaa=p&str=kalendarium> [2.02.2012].

²⁰ G. Banerski, A. Gryzik, K.B. Matusiak, M. Mażewska, E. Stawasz, *Przedsiębiorczość akademicka (rozwój firm spin-off, spin-out) – zapotrzebowanie na szkolenia służące jej rozwojowi. Raport z badania*, Państwowa Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2009.

Natomiast dla osób, które mają zainteresowania społeczne i chcą je rozwijać, uczelnie umożliwiają angażowanie się w działalność obywatelską. Przejawia się ona głównie w udziale w organizacjach studenckich, aktywności w samorządzie studenckim czy doktorantów, członkostwie w stowarzyszeniach naukowych, podejmowaniu wolontariatu, zwłaszcza na rzecz społeczności akademickiej i społeczności lokalnej, udziale w organizacjach działających na uczelniach itp.

Wreszcie ostatnią formą, którą można zaliczyć do drugiej grupy, są działania uczelni podejmowane na rzecz doskonalenia i rozwoju zawodowego własnej kadry naukowej. Nie chodzi w tym przypadku jedynie o wsparcie w zakresie awansu zawodowego, zdobywania kolejnych stopni i tytułów naukowych, udziału w konferencjach, prowadzonych badaniach czy wydawanych publikacjach. Wiele uczelni, zwłaszcza uniwersytety, prowadzi szkolenia dla swoich pracowników akademickich bądź warsztaty, np. z zakresu pozyskiwania środków finansowych na badania naukowe czy metodologii. Prowadzone są seminaria podoktorskie, organizowane szkoły letnie dla młodej kadry naukowej, jak też szkolenia np. z zakresu dydaktyki szkoły wyższej, które można uznać za formę doskonalenia zawodowego pracowników naukowych.

Podsumowanie

Z przedstawionego powyżej jedynie krótkiego i naszkicowanego przeglądu form, w jakich realizowane jest w uczelniach kształcenie ustawiczne, wynika, że szkoły wyższe w Polsce prowadzą dość bogatą i zróżnicowaną działalność w tym zakresie. Nie są to jednakże działania często dostrzegane. Zwykle kształcenie ustawiczne, choć jest wymieniane w wielu dokumentach poświęconych uczelniom czy też wpisywane jako jeden z istotniejszych celów działania poszczególnych szkół wyższych, publicznych i niepublicznych, kojarzone jest najczęściej ze studiami podyplomowymi bądź studiami dla osób dorosłych. Przypisuje mu się zatem funkcję doksztalcenia i doskonalenia zawodowego, aby studenci i absolwenci mogli odnaleźć się na rynku pracy i na nim utrzymać, aby jak najlepiej ich kwalifikacje odpowiadały wymaganiom pracodawców i potrzebom zmieniającej gospodarki w regionie. To jednowymiarowe postrzeganie kształcenia ustawicznego i roli uczelni w tym kształceniu prowadzi do instrumentalizacji procesu ustawiczności kształcenia. Jest to tym dziwniejsze, że w wytycznych, planach i strategiach uczelnianych z upodobaniem pisze się o uczeniu się przez całe życie, mając tak naprawdę na myśli uczenie się w dalszej części życia, po zakończeniu edukacji formalnej.

Tymczasem bez uwzględnienia pełni koncepcji kształcenia ustawicznego, jaką przedstawili choćby R.J. Kidd czy P. Lengrand, redukuje się osobowość człowieka jedynie do wykonywanej przez niego pracy zawodowej. Pomija się wymiar duchowy, intelektualny, fizyczny, emocjonalny, społeczny i wiele innych, jakie mają znaczenie w codziennym życiu. Tym samym pomija się milczeniem ciekawe praktyki uczelni w zakresie kształcenia ustawicznego, które pozwalają zarówno studentom, pracownikom, jak i osobom z lokalnej społeczności rozwijać różne wymiary osobowości, niezależnie od wieku, w jakim się aktualnie znajdują. Z dokonanego przeglądu wynika, że współczesne polskie uczelnie zapewniają faktyczną, wielowymiarową aktywność edukacyjną w ciągu całego życia człowieka.

Anna Frąckowiak

Formy kształcenia ustawicznego w środowisku akademickim

Kształcenie ustawiczne staje się coraz bardziej popularnym terminem, nie tylko w obszarze edukacji, ale także w debatach politycznych. Wskazywane jest jako jeden z ważniejszych czynników zmiany edukacyjnej i społecznej. Autorka wskazuje, że termin ten jest rozumiany różnie, a często nawet w sposób mocno zawężony, co niesie ze sobą konsekwencje dla polityki oświatowej i praktyki edukacyjnej. Dalej analizuje formy kształcenia ustawicznego w pionie i w poziomie realizowane w polskich uczelniach.

Słowa kluczowe: kształcenie ustawiczne, uczelnie, polityka edukacyjna, szkolnictwo wyższe

Forms of lifelong education in the academy

Lifelong education is becoming more and more popular term not only in educational discussions. It is used in economic debates and educational policy as one of the most important motive of changes to be done. However, term "lifelong education" is often understood differently. The author points to narrow understanding of the term and consequences of this to educational practice. Then she focuses on forms of lifelong education in the academy that are not always perceived as lifelong education because of the narrow defining. She divides those forms into two groups: lifelong and lifewide education.

Key words: lifelong education, lifewide education, academy, educational policy, institutions of higher education

Translated by Anna Frąckowiak